

ΣΤΑ ΛΗΜΕΡΙΑ ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ

Τὸ περασμένο καλοκαῖρι—1928—πῆγα στ' Ἀγραφα. Πραγματοποίησα ἐπιθυμία πού ἀπ' τὰ νιάτα μου ἀκόμα εἶχα, νὰ πατήσω τὰ Κατσαντωνεῖκα χώματα. Μαράζι εἶχα στὴν καρδιά νὰ πληρώσω μὲ τὸν κόπο μου ἕνα φόρο πού χρωστοῦσα στὰ παλικίρια τοῦ τόπου μου, ὅσα μὲ τὸ καρυοφύλι στὸ χέρι ἀγωνίστηκαν νὰ τοιμάσουν τὸ ἥρωικό 21. Καὶ τὸν πλήρωσα ἀπ' ἀφορμὴ τῆς λαογραφικῆς ἀποστολῆς πού μοῦ δωκε ἡ Ἀκαδημία τῶν Ἀθηνῶν. Προσκύνησα τ' ἅγια χώματα πού πότισε ὁ ἰδρωτὰς καὶ τὸ αἷμα τῶσων καὶ τῶσων κλεφτῶν. Εἶδα τὰ σύρματα πού πάτησαν τὰ πόδια τους, τὰ μοναστήρια πού παίρναν ψωμί, τὰ ἀσημένια καντήλια πού κρεμοῦσαν στοὺς Ἅγιους—ἀσημένιο πεντάφωτο καντήλι «τοῦ Κατσαντώνη» στὴν Τατάρνα. Πέρασα τὶς ράχες πού'χαν τὰ λημέρια κι ἦπια νερὸ ἀπ' τὶς βρύσες πόπιναν κι ἐκεῖνοι. Ἄκουσα ἕνα σωρὸ θρύλους πού ἀντηχοῦν ἀνάμεσα ἀπ' τὸν Ἄσπρο καὶ τὸν Ἀγραφιῶτη γιὰ δαύτους· τὰ καλὰ καὶ τὰ κακά τους. Τὸ τί ἔκαναν γιὰ κείνον τὸν σκλαβωμένον κόσμον· πῶς φέρνονταν σὲ Τούρκους καὶ Ρωμιούς. Μοῦ φάνηκε πὼς ἄκουσα τὶς γλυκόλαλες ἀντηγῆς τῶν τουφεκιῶν τους ἀνάμεσα στὰ βράχια πού πολεμοῦσαν τοὺς τσοχανταραίους καὶ τ' ἄλλα Ἀληπασαλήτικα ἀσκήρια· πὼς ἀκουρμάστηκα καὶ κάπου κάπου τὴν πολεμικὴ τους κραυγή, τὰ τραγούδια καὶ τὰ γέλια κοντὰ ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ ξολοθρεμμό. Σμίστηκα τὴ μυρουδιά ἀπ' τὰ σφαχτὰ πού ψαῖναν στὸ λημέρι.

Τί τόπος εἶναι κείνος! Τέτοιος ἔπρεπε νὰναι, εἶπα, γιὰ

νά θρέψη τέτοια, λιοντάρια, Ἄντρουτσαίους Καραϊσκαίους Κατσαντωναίους. Ἄς λέμε πὼς πέθαναν κείνα τὰ παλικάρια. Δὲν πέθαναν, ζοῦν ἀκόμα. Ὅλοζώντανα γυρίζουν τὰ χωρὶς ἀπὸ στόμα σὲ στόμα. Τοὺς νοματίζουν τὰ ρύμια, τὰ λαγιάδια. Λὲς καὶ περπατοῦν οἱ ἴσκιοι τους, νὰ ἴδοῦν τὰ λημέρια ποὺ λημέριαζαν, τὶς βρῦσες πῶπιναν νερὸ, τὶς διάβησεν ποὺ ἔπιαναν γιὰ πόλεμο: «στὸ Νάσιο», «στὸν Ἄμπλιανό», «στοῦ Πουλιοῦ τὴ βρύση», «στοῦ Προσηλιάκου», «στὴ Σπηλιά τοῦ Κατσαντώνη».

Διηγοῦνται οἱ χωριάτες τὴν ἱστορία τους. Τραγουδοῦν τὶς παλικαριές τους. Δείχνουν μὲ τὸ χέρι, ποῦ πέρασαν, ποῦ στάθηκαν, ποῦ πολέμησαν. Ἱστορίες νωπές, χτεσινές, ἀκούσι κι ἄς εἶναι περασμένα παραπάνω ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ὡς τώρα. Τὰ μοναστήρια ποὺ κόνευαν, ἡ Τατάρνα, ὁ Ἀϊ-Γιάννης, ὁ Ἀϊ-Γιώργης, ὁ Αἰμιλιανὸς εἶναι τὰ ἀκόμα. Οἱ κόνες, ποὺ φίλησαν, μυρίζουν ἀπ' τὸ χνῶτο τους. Ἡ σπηλιά, ποὺ πιάσαν τὸν Κατσαντώνη, μένει καὶ τώρα ὅπως τὴν ἄφησε ὁ Χασιώτης τὴ στιγμὴ ποὺ πῆρε τὸν ἀδερφό του στὸν ὄμιλο γιὰ νὰ τὸν γλυτώσῃ ἀπ' τὰ τούρκικα χέρια.

Αὐτὰ εἶδα κι αὐτὰ ἄκουσα. Καὶ τώρα αἰστάνομαι τὴν ἐπιθυμία νὰ ρίξω στὸ χαρτὶ κάμποσες ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐντυπώσεις ποὺ πῆρα γυρνῶντας τὰ μπαρουτομυρισμένα κείνα μέρη.

Ὁ Ἄσπρος περήφανος ξαγναντίζει ξετρυπώνοντας ἀπ' τὰ ἄγρια καὶ ὑπερύψηλα βουνὰ τῆς Ἡπείρου. Παίρνει τὸ νερὸ τῆς ξακουσμένης Μαρδάχας, ἀβγαταίνει ἄλλο τόσο, ξανοίγει ὕστερα ἀνάμεσα τῆς Μαγούλας καὶ τῆς Καλάνας τοῦ Βάλτου, πλαταίνοντας μπορεῖ νὰ πῆς καὶ 2 χιλ. μέτρα. Τραβάει λίγο, τὸν στριμώνουν ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ ἄλλες ράχες, στενεύει καὶ ξεπετιέται παρακάτω στὸ Χουνιώτικο. Τὸν βρῖσκει ἡ Μέγδοβα κουβαλῶντας καὶ τὰ νερὰ τοῦ Ἀγραφιώτη ποὺ τὸν συναντᾷ στὸ δρόμο της, κι ἀνταμώνουν. Σιμᾶ κοντὰ σμείγουν καὶ τὰ τρία τὰ ποτάμια, κι ἄς ἔρχεται ἀπὸ ἄλλον τόπο τὸ καθένα. «Τριπόταμα» λέει ὁ κόσμος. «Σμείξη», ἐκεῖ ποὺ καὶ τὰ τρία ἀδέρφια σμείγουν. Πρῶτη φορὰ

ἔμαθα, πὼς ὁ λαός μας λέει «σμείξη», ἐκεῖνο πὸν οἱ γραμματιζοῦμενοι λένε «συμβολή».

Μέρη ὁμορφότατα ἐτοῦτα ἐδῶ πέρα. Δὲ χορταίνει τὸ μάτι νὰ τὰ βλέπη. Ὀλοζώντανα μὲ τὶς παραδόσεις τους, μὲ τοὺς θρύλους, μὲ τὰ παραμύθια, μὲ τὶς Νεραΐδες τους, μὲ τὰ Στοιχειά. Στοιχειά φυσικά, Στοιχειά φανταστικά.

Ἄπ' ἀνάτελμα τοῦ ἡλίου ὁ Ἀγραφιώτης σφάζοντας τ'

Τὸ γεφύρι στὰ Σίδερα.

ἀγριοβούνια κατεβαίνει γιὰ νάβρη τὴ Μέγδοβα· κι ἀπὸ βασίλεμα κυλάει τὰ νερά του ὁ Ἄσπρος.

Ξεχωρίζουν ἀπὸ τὸν ἄλλον τόπο μιὰ χερσόνησο. Λέω ἔτσι, γιὰτὶ δὲν μπορῶ ἀλλιῶς νὰ τὴν πῶ αὐτὴ τὴ λωρίδα τ' Ἀγράφου, πὸν πιάνοντας ἄπ' τὰ Τριπόταμα πάει τὸν ἀνήφορο ὄλοπλαταίνοντας ὡς πὸν ν' ἀκουμπήση πάνω ψηλά στὰ σύνορα τῆς Θεσσαλίας, ὅπου ἀρχίζουν τὰ Πάνω Ἀγραφα καὶ ὁ Πίνδος. Τὴ γλῶσσα πὸν χαϊδεύουν γύρω γύρω τὰ νερά τῶν ποταμιῶν τρέχοντας στὴ «Σμείξη», τὴν ἔχει ὅλη ἡ Τατάρνα, τὸ μοναστήρι. Γιὰ νὰ φτάσω κεῖ πέρασα τὸ γεφύρι «στὰ Σίδερα» — ἄπ' τὸν Αἰ-Βασίλη ἐρχόμουνα —. Περπάτησα τὴν ἀκροποταμιὰ βασίλεμα ἡλιοῦ βλέποντας. Ἀνηφόρησα

σὲ μελίστες πνιγμένες ἀπὸ ρεῖκι καὶ κουμαριά. Πετάχτηκα σ' ὄμορφη ράχη καὶ κάμπο, τὰ *Χουτένια* — βακούφικος τόπος ἐτοῦτος, τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Τατάρνας — ξενύχτησα σὲ κορφή κοντὰ σὲ καλύβες τῶν κολήγων, καὶ τὸ πρωὶ βγαίνοντας ὁ ἥλιος πέρασα τὸν Ἀγραφιώτη. Γιοφύρι δὲν ἔχει «Τοῦ Μανόλη» τὸ παλιὸ γιοφύρι εἶναι δυὸ ὥρες παραπάνω. Γιὰ νὰ μὴ βρεχτῶ πάτησα σιγὰ σιγὰ σὲ διπλαρωμένον πλάτανο ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τοῦ νεροῦ. Πῆρα ξεριάκι ὕστερα λογγές. Σιταροχώραφα θερισμένα κι ἐλιές βλέπω ὀλόγυρά μου. Ἀριστερὰ ἓνα πλαῖι πουρναροσκεπασμένο ξεπροβάλλει τὴν κορφή του, σὰν κάστρο. Κι ἀλήθεια πάνω κεῖ εἶναι τὸ Παλιόκαστρο ἀπ' τὸν καιρὸ τοῦ «Ἑλληνα»! Ὑστερα ἔμαθα, κι ἄκουσα πὼς τόφτιασαν οἱ «Ἑλληνες».

Κεῖ ποὺ τέλειωνε ὁ κάμπος στὴν ἀχροποταμιὰ τ' Ἀγραφιώτη καὶ θὰ γύριζα σὲ μιὰ λαγγάδα ποὺ ἀνεβαίνει ὡς πάνω στὸ μοναστήρι, παλιὰ ἐκκλησιὰ ξεφάντωσε ἀνάμεσα ἀπὸ δέντρα. Κελλιά ρειπιωμένα τὴν κλειοῦνε ἓνα γύρο σὰν κάστρο. Γιὰ παλιομονάστηρο τὸ πῆρα, ὄντας εἶδα αὐτὰ τὰ χίτρια ὕστερα ἔμαθα πὼς αὐτὸ εἶναι τὸ παλιὸ μετόχι τῆς Τατάρνας, «ὁ Ἄϊ-Γιώργης», κοντὰ στὸν Ἀγραφιώτη. Μπῆκα. Γκιζέρησα ἓνα γύρω, γκιζέρησα καὶ στὴν ἐκκλησοῦλα μέσα. Παλιοεικόνες ξεβαμμένες σὲ ξύλινο εἰκονοστάσι μόλις βασιτοῦνται στὴ θέση τους· τίποτε ἄλλο. Μυστήριο στὸ σκοτάδι βασίλευε· σὰν νὰ μοῦ λέει πὼς σὲ κλέφτικα λημέρια βρίσκουμαι. Δὲν εἶχα ἄδικο· τὸ κατάλαβα ὕστερότερα ποὺ συνάντησα κάτι χωριάτες παραπέρα καὶ μ' ἔβγαλαν ἀπ' τὸ μυστήριο.

Βγῆκα ὄξω ἀπ' τὴν αὐλόπορτα καὶ πάω παραπάνω. Πειρόβρυση καλοφτιασμένη ξεμυτίζει μπροστά μου. Μπὰς κι ἔχει νερὸ νὰ πιῶ, εἶπα! Πάω κοντά, τίποτε. Σὲ μιὰ πέτρα καλοχαραμένη καὶ καλοχτισμένη στὴν παραθύρα, πάνω ἀπ' τὴν ξερὴ κάλανη βλέπω ἐπιγραφὴ. Διαβάζω:

1818 Κ'. Φεβρουαρίου.

«Στερέωσον Κύριε τὴν κρήνην ταύτην ἐκτίσθη εἰς τὸν δρόμον. Ἐδαπάνησε Κυπριανὸς ἐκ Τατάρνας. Οἱ δὲ

πίνοντες ὕδωρ καὶ δροσίζετε τὰς διψασμένας σας καρδίας. ἔντόπιοι, λέγω, καὶ ξένοι, συγχωρεῖτε τὸν κοπίζοντα».

Ἐγὼ συχώρεσα τὸν Κυπριανό, κι ἄς μὴ δροσίσα τὴ διψασμένη μου καρδιά. Μοῦ ἄνοιξε τὴν πόρτα νὰ μπῶ σὲ τοῦτα τὰ μέρη μέσα πού δὲν ξαναεῖχα ἰδῆ ἄλλη φορὰ στὴ ζωὴ μου. Μὲ γύρισε στὰ 1818, στὰ κλέφτικα καὶ ἀρματολίτικα χρόνια.

Ἀφήνω τὸ μετόχι καὶ τραβάω ἴσια στὸ μοναστήρι τὴν Τατάρνα, τὸ ξακουσμένο στ' Ἄγραφα κι ὅλη τὴν Αἰτωλία.

Τατάρνα, τὸ μοναστήρι.

Λογιῶν λογιῶν κόσμος ξεπέζεψε στὰ κελλιά του. Κόσμος καὶ κοσμάκης βρῆκε, στέγη καὶ περιποίησι στ' ἀπόμακρα τοῦτα μέρη. Τὸ λέει κι ἡ ντόπια παροιμία: «Τατάρνα τ'όκαμες τὸ σπίτι!».

Κόνεψα κι ἐγὼ ὁ ξένος, κι ἔζησα τρεῖς μέρες μαζί μὲ τοὺς ἀθώους τρεῖς καλογεράκηδες πού ἀπόμειναν σὰν μαρτύροι τῆς παλιᾶς του δόξας. Ἦθελαν νὰ μάθουν ἀπὸ μένα, μὰ γὼ δὲν τοὺς εὐχαρίστησα. Ἐώδεξα τὸν καιρὸ μου στὰ βιβλία τὰ παλιὰ πῶχει τὸ μοναστήρι. Γύριζα νὰ βρῶ σημειώσεις χειρόγραφες νὰ μὲ μπιάσουν στὴν ἱστορία τῆ ντόπια.

Κοίταζα ν' ἀπαντήσω στὸ ἐρωτηματικὸ ποὺ μῶβαλε ὁ Κυπριανὸς στὴν ξερόβρουση τ' Ἀϊ-Γιώργη. Κι οἱ κόποι μου δὲν πῆγαν χαμένοι.

Σὲ παλιὸ μηναιὸ Μαΐου διάβασα:

«1820 Νοεμβρίου 12. εἰς ὁποῦ ἐπῆγα εἰς τὸν ἡγούμενον Κυπριανὸν ἀπὸ Τατάρνα εἰς τὴν πρώτην Ἀπριλίου μηνὸς ἐπῆγαμε εἰς τὴν Τατάρνα μὲ τὸν ἡγούμενον Κυπριανόν.

Ἀναγνώστης.»

Ἐγραψε κι ὁ «Ἀναγνώστης» λοιπὸν ἄλλη σελίδα ἱστορίας. Ὁ Κυπριανὸς μου εἶναι ἡγούμενος καὶ στὰ 1820.

Διαβάζω καὶ σ' εὐαγγέλιο τυπ. Βενετίας τοῦ 1810: «Τὴν 14 Ἰανουαρίου 1824 ἐν Βραχωρίῳ. Καὶ τότε σὺν τοῖς ἄλλοις Κυπριανοῦ ἱερομονάχου ἐκ Τατάρνας. Ἠγούμενος τῆς ἱεραῆς Μονῆς Τατάρνας».

Λοιπὸν καὶ στὰ 24, χρόνον τοῦ Μεγάλου μας σηκωμοῦ, ὁ ἴδιος ἡγούμενος. Καὶ πολλὰ ἔκαμε αὐτὸς ὁ καλόγερος στὸ μοναστήρι. Ἴσως καὶ μεγάλα, εἶπα μέσα μου. Ἄς δοῦμε.

Ὅτι εἶχε νὰ μοῦ δώση ἡ γραφτὴ παράδοση μοῦ τῷδωκε. Καμιά ἄλλη σχετικὴ σημείωση δὲ μπόρεσα νὰ βρῶ στὰ βιβλία. Δυὸ φορὲς τὰ γύρισα, μὰ τίποτε ἄλλο δὲ βρῆκα γιὰ τὸν Κυπριανὸ μου. Ἄς κοιτάξω τώρα, εἶπα, μὴν κι ἡ ἀνθρώπινη μνήμη ἔσωσε τίποτα γι' αὐτὸν τὸν προκομμένο καλόγερο! Ἡῦρα τὸν Κ. Καραβάντο, ὄγδοηνταπεντάρη γέροντα, ἕναν τύπο παλιοῦ ἀγροφύλακα, μὰ πολὺξερο. Νὰ σοῦ δηγέται τὶς παλιῆς ἱστορίες καὶ νὰ λές, νὰ εἶχα ἄλλα δυὸ αὐτιά νὰ τὸν ἀκούω. Ἀπ' τοὺς σπάνιους σήμερα, κι ἀπ' τοὺς λίγους γέροντες ποὺ θυμοῦνται τὰ παλιὰ κι αἰστάνονται τὴν ὄρεξη νὰ τὰ μολογοῦνε σ' ὅσους ἔχουν τὴ διάθεση ν' ἀκοῦνε.

«Ὁ πεθερὸς μου πέθανε πολὺ γέροντας», δηγέται μπροστὰ στὸ φτωχοκάλυβο ποὺ τὸν ἠῦρα, «κι ἔζησε πολὺν καιρὸ στὸ μοναστήρι μὲ τὸν Κυπριανό. Αὐτὸς ἦταν γούμενος στὸν καιρὸ τ' Ἀλῆ-πασᾶ ποὺ ρῆμαξε τὸν κόσμον. Εἶδε κι ἔπαθε πολλὰ στὸ μοναστήρι αὐτὸς ὁ Κυπριανὸς ἀπ' τὰ Τούρκικα ἀσκέρια, ποὺ ἐρχόνταν στ' Ἀγραφα γιὰ τὴν κλε-

φτουριά. Μαύρισε τὸ μάτι του καὶ πῆγε στὴν Πόλη. Παρουσιάστηκε κι εἶπε μὲ θάρρος, τί τραβοῦσε ὁ ραγιαῖς ἀπ' τὸν τύραννο καὶ παραπονέθηκε γιατί φυλάει τὸ ντουβλέτι τέτοιον ἄνθρωπο, πὺ δὲν ἄφηκε καρδοῦλα νὰ μὴν κάψη. Ἔμεινε ἔδεκεῖ ὡσποῦ ξολόθρεψαν τὸ θερίο· ὑστερώτερα γύρισε στὴν Τατάρνα. Ἦτανε σπουδαῖος ἄνθρωπος κείνος ὁ Κυπριανός. Εἶχε τὸ μοναστήρι μὲ τὰ παραοῦλα του, δὲν τὸ εἶχε, ὅπως τὸ κατάντησαν τοῦτοι οἱ χαμένοι τώρα· νὰ μὴ μπορεῖ νὰ δώσῃ ἓνα κομμάτι ψωμὶ σὲ φτωχό, σὲ διαβάτη! Κι' ἐπειδὴς ἦταν τὸ μοναστήρι μὲς' στὴ διάβα, τραβοῦσε βαρδαρίες μέρα νύχτα ἀπ' τοὺς Τούρκους. Βαριέστηκε κι ἔφευγε καὶ πήγαινε στὸ Μετόχι, τὸν Ἀϊ-Γιώργη. Παράμερα εἶναι κεῖ πέρα, καὶ μὲ τὴν ἡσυχία του καλλιεργοῦσε τὰ χτήματα τοῦ μοναστηριοῦ. Εἶχε συντροφιά καὶ τοὺς κλέφτες, τοὺς Κατσαντωναίους. Μ' αὐτοὺς τὰ μαστόρευε γιὰ νὰ φτιάσουν τὸ δικό μας τὸ Ρωμείκο.

Μιά ποχή, μολόγαε ὁ πεθερός μου, ἦρθε ὁ Λεπενιώτης, ὁ ἀδερφός τοῦ Κατσαντώνη, στὸ μετόχι. Ἦταν κι αὐτὸς ἐκεῖ, εἶδε μὲ τὰ μάτια του κι ἄκουσε μὲ τ' αὐτιά του. Πῆγε λοιπὸν ὁ Λεπενιώτης στὸ γούμενο πὺ ἦταν κάτω στὰ χωράφια μὲ τὰ ζευγάρια. Οἱ συντρόφοι ἔμειναν σ' ἓνα πλάϊ παραπάνω ἀπ' τὸ μετόχι.

—Τ' ἦρθες ἐδῶ, τοῦ εἶπε ὁ Κυπριανός. Σήκω, Γιώργο, νὰ σὲ περάσω πέρα στὸ Βάλτο, στὶς Λάκκες. Ἐκεῖ ἔχουμε τὰ γελάδια καὶ τὰ γίδια τοῦ μοναστηριοῦ. Μὴ σταθῆτε ἐδῶ. Θάρθουν οἱ Τούρκοι, θὰ σᾶς εὔρουν, θὰ ποῦν πὺ σᾶς φυλάμε καὶ θὰ μᾶς χαλάσῃ ὁ Ἀλῆ-πασᾶς.

—Σῶπα, ὄρε κιουτῆ, λέει ὁ Λεπενιώτης. Ἀπ' τὸν ἴσκιο σου σκιαῖσαι!

Ἀπὸν' στὴν κουβέντα, νὰ κι οἱ Τούρκοι, ξαγνάντησαν ἀπὸ πέρα. Οἱ Κλέφτες ἦταν στὸ «Νταλιάνη», κεῖ πὺ κατηφόρισαν οἱ Τούρκοι. Δὲν εἶχαν καρούλια νὰ τοὺς δοποιήσουν νὰ πιάσουν ταμπούρια, κι ἔπесαν ἀπάνω τους. Τοὺς ἦσαν γδυτούς. Εἶχαν βγάλει τὰ ροῦχα τους καὶ ψυλλίζονταν. Οὔτε τουφέκια δὲν πρόκαμαν νὰ πάρουν. Πᾶνε ἀδικοθάνατοι. Τοὺς λιάνισαν ὡς τὸν ἓναν οἱ Τουρκαλᾶδες.

Ὁ Λεπενιώτης, πὺν ἦταν παρακάτω στὰ ζευγάρια μὲ τὸ γούμενο, ἔδωκε στὰ πόδια πέρα καὶ γλύτωσε. Πέρασε τὸν Ἄσπρο, ρίχτηκε στὸ Βάλτο καὶ βρῆκε τὸν Ἀντώνη. Ὁ κιαρατοκαλόγερος φταίει, εἶπαν. Αὐτὸς πρόδωκε τοὺς κλέφτες καὶ χάθηκαν.

—Στάσου νὰ ἰδῆς, γούμενε μὲ τὰ τερτίπια σου! εἶπε ὁ Κατσαντώνης. Ἀρπάζει τὴ συντροφιά του, περάει τὸν Ἄσπρο καὶ ἴσια στὸ μοναστηρι γιὰ νὰ γδικηθῆ τὸν καλόγερο.

Ἄπ' τὴ μιὰ αὐλόπορτα θάμπαιναν οἱ κλέφτες καὶ ἀπ' τὴν ἄλλη ἔβγαιναν οἱ Τοῦρκοι. Ὅγρατίσαν οἱ καλόγεροι, ὄγρατίσε καὶ ὁ γούμενος ἀπὸ Τοῦρκους καὶ Ρωμαίους. Ἐνας ἔρχοταν, ἄλλος ἔφρευγε. Φεύγοντας οἱ Τοῦρκοι θάμπαινε ὁ Κατσαντώνης, μὰ ὄχι σὰ φίλος τώρα. Τάξερε τὰ σκαριασμένα ὁ καλόγερος. Πηγαίνει, κλείει τὶς ὀξώπορτες τοῦ μοναστηριοῦ καὶ πιάνει τὴν Κούλια. Ἐνας πύργος ψηλὸς ὡς ἐκεῖ πάνω ἦταν αὐτὴ ἡ Κούλια, καὶ εἶχε μασγάλια γιὰ πόλεμο καὶ τρύπα γιὰ νὰ ξεθερμίζουν.

—Ὅξω, φώναξε στοὺς κλέφτες. Ἡ φευγάτε ἢ θὰ σὰς ρίξω! Θὰ πᾶτε σὰν τὸ σκυλὶ στ' ἀμπέλι.

Τί νὰ κάμη καὶ ὁ Κατσαντώνης!

—Ποῦ θὰ μοῦ πὰς, κιαρατογούμενε, εἶπε. Πῆρε τ' ἀσκέρι του καὶ πάει τὸν ἀνήφορο, τὸ πλάι. Πῆγε ἔπιασε τοὺς Ἀγιανάγουρους, τὴ ραχούλα πὺν τηραεὶ κατὰ τὸ χωριό, τὴν Τατάρνα, ἔβαλε τὰ καρπούλια καὶ λημέριαξε. Καραούλιξε καὶ ὁ γούμενος ἀπ' τὴν Κούλια. Καταλάβαινε τί τὸν περιμένει, γιὰτὶ ἤξερε αὐτὸς μὲ ποιὸν ἔχει νὰ κάμη. Πονηρὸς καὶ ὁ Κατσαντώνης, μὰ ἀκόμα πονηρότερος καὶ ὁ γούμενος. Ἦρθε στὸ νοῦ του τί πρέπει νὰ κάμη.

Κατεβαίνει ἀπ' τὴν Κούλια, βάνει χέρι χέρι τοὺς μαγέρους καὶ φτιάνουν πεντε ἕξ ταιριά γλυκά, μπακλαβάδες, ὅ,τι ἦταν. Τὰ δίνει στοὺς ὑπηρέτες. Μπροστὰ αὐτὸς καὶ ἀπὸ κοντὰ κείνοι ἀνοίγει τὴν ὀξώπορτα, παίρνει καὶ τὰ κλειδιά τοῦ μοναστηριοῦ καὶ τραβᾶει ἴσια στὸ λιμέρι.

Ἀγνάντευαν τὰ καρπούλια. Τὸν εἶδαν. Ἐδωκαν χαμπέρι στὸν καπετάνιο. Πέρασε αὐτὸς τὸ μόνοπάτι ἀνάμεσα τὰ κλαριά καὶ ξαγνάντησε. Ὁ Ἀντώνης ἄρπαξε τὸ τουφέκι,

τῶβαλε στὸ μάτι κι ἦταν ἕτοιμος νὰ τραβήξῃ τὸ σκάνταλο. Κοίταζαν οἱ κλέφτες, περίμεναν γιὰ νὰ ἴδουν νεκρὸ τὸν καλόγερο. Αὐτὸς ὅμως μ' ὄλο τὸ θάρρος καὶ σὰ φίλος τραβᾶε ἴσια πάνω στὸν Κατσαντώνη. Κι ἐκεῖνος ἀντὶς νὰ τοῦ ρίξῃ, —τί συνέβαινε κανεῖς δὲν κατάλαβε—, κατέβασε τὸ καρυοφύλι, κι ὄντας ἦρθε κοντὰ του:

— Πάρτο, λέει, κι ἔδωκε τὸ τουφέκι στὰ χέρια τοῦ γουμένου

Κατσαντωνέικο λημέρι.

— Τήρα, ξήγησαν ἀπὸ μέσα τους οἱ κλέφτες, ἡ Παναγία ἀλκότησε (ἐμπόδισε) νὰ γένη τὸ κακό.

Σὰ φίλοι χαιρετήθηκαν κι ἔκατσαν νὰ τὰ ποῦνε.

— Μεράστε, εἶπε στοὺς πηρέτες πὸν ἦρθαν κι αὐτοὶ μὲ τὰ ταπιὰ στὰ χέρια. Καὶ μέρασαν τὰ γλυκὰ στοὺς κλέφτες.

— Γιατί, ὁρὲ γούμενε, δὲ μ' ἀνοίξῃς τὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ; εἶπε μὲ πίκρα ὁ Ἀντώνης.

— Πῶς νὰ σ' ἀνοίξω, λέει. Δὲν ἤμουν συναρισμένος.

— Τὶ συνάρισμα εἶχες νὰ κάμῃς;

Νὰ συμάσω τὸ ἓνα τ' ἄλλο, δικά μου πράματα κι ὕστερα νὰ σοῦ παραδώσω τὰ κλειδιά. Σ' ἔδιωξα λοιπόν. Ἡῦρα καιρὸ μὲ τὴ φευγούλα σας καὶ τὰ τοίμασα ὅλα. Πάρε καὶ

τὰ κλειδιά τοῦ μοναστηριοῦ. Ἀφέντης νὰ εἶσαι. Κάμε το ὅ,τι θέλεις· ἐγὼ παρατιῶμαι.

Αὐτὸ ἦταν ὅλο ὅλο. Κατάλαβε ὁ Ἀντώνης. Σκέφτηκε πόσο δύσκολη ἦταν ἡ θέση τοῦ γούμενου νὰ παίξῃ τὸ φύλο σὲ δυὸ ἀφεντιάδες· μετάνιωσε!

—Ἔ, ὁρὲ γούμενε, τοῦ λέει. Κράτα τὰ κλειδιά σου. Κι ἄμα ἰδῆς Τοῦρκο ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, νὰ μὴ μὲ κρύβῃς. Μαρτύρα

Κατσαντωνεῖκο λημέρι κοντὰ στὸ Καρέλι τ' Ἀγραφιῶτη.

στὰ φῶρα, ὅ,τι ξέρεις γιὰ μένα. Νὰ λὲς στοὺς Τουρκαλάδες ποῦ θὰ πάω καὶ ποῦ θὰ σταθῶ.

Ξεχώρισαν. Οἱ Κατσαντωνῶνοι πᾶν κατὰ τ' Ἀγραφα καὶ ὁ γούμενος στὸ μοναστήρι.

—Στοῦ Πουλιοῦ τὴ βρῦση, θὰ λημεριάσω, εἶπε· καλὴ ἀντάμωση.

Πατώντας ὁ γούμενος στὴν ἀυλόπορτα τοῦ μοναστηριοῦ νά, καὶ οἱ Τοῦρκοι :

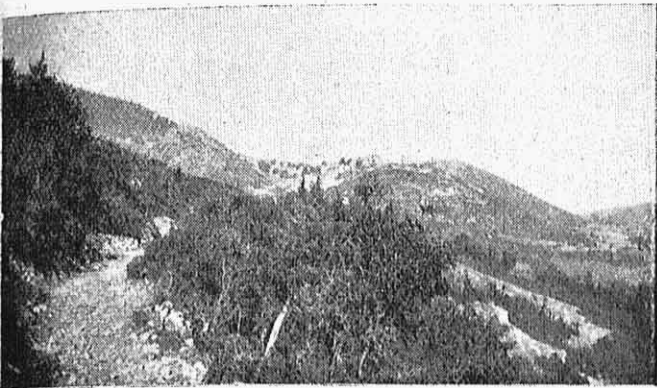
—Κλέφτες! ποῦ ἔχεις τοὺς κλέφτες! εἶπε ὁ ἄγριος καπετᾶνος τῶν Τούρκων. Μαρτύρα καὶ σ' ἔφαγα!

—Τώρα δά, λέει, ἦταν δῶ ἀπὸ πάνω στοὺς Ἀγιανάργουρους. Ἐφυγαν καὶ τράβηξαν κατὰ τὸ Κεράσοβο.

Ἐκατὸν πενήντα εἶχε ἀσκέρι, Τουρκάκια ἕναν καὶ ἕναν κειὸς ὁ καπειῆνος, καὶ μόλα ταῦτα, ἅμα ἄκουσε σιαποῦ τράβηξαν οἱ Κατσαντωναῖοι, σαπούνια.

—Νὰ φᾶνε πρῶτα τὰ παιδιὰ καλόγερε, εἶπε, κιαπὲ ἔχουμε καιρό. Φτάνουμε τὸν Κατσαντώνη. Τρεμούλα ἔπιανε τοὺς δερβεναγάδες καὶ στ' ἄκουσμα τοῦ φοβεροῦ κλέφτη.

Ἐκατσε, ἔκατσε... Ἄφηνε νὰ πάρουν πόδι οἱ κλέφτες νὰ

Ὁ δρόμος πρὸς τὸ Κεράσοβο.

μὴν τύχη καὶ στραπατσarisτῆ. Κι αὐτοὶ πῆραν τὸν ἀνήφορο, πέρασαν τὸ Δοκίμι, τράβηξαν στὸν Ἀϊ-Γιάννη—ἄλλο κλεφτολήμερο τοῦτο—κατέβηκαν, διάβηκαν ἐκεῖ πού εἶνε τὸ Καρέλι στὸν Ἀγραφιῶτη καὶ ρίχτηκαν ἀπὸ πέρα. Ἐπιασαν τοῦ Πουλιοῦ τὴ βρύση καὶ λημέριαζαν.

Ἄλλοι ἔψαιναν, ἄλλοι τραγούδαγαν, ἄλλοι ἔριχναν στὸ σημάδι καὶ τὰ καρπούλια ἀγνάντεραν κατὰ τὸ πέρα μέρος.

Κάποτε ξαγνάντησαν σὲ μιὰ ραχούλα τὴν πέρα μεριά ἀπ' τὸ ποτάμι οἱ Τοῦρκοι. Εἶδε ὁ νετρεβέναγας τί γινόταν στοῦ Πουλιοῦ τὴ βρύση, ἀλλὰ δὲν τοῦ κράταγε νὰ κάμη πέρα.

—Ἄ! Κιαρατά, ποῦ θὰ μοῦ πᾶς! φώναξε δυνατὰ ἀπὸ δῶθε.

Δὲν πρόφτασε νὰ πῆ τὸ λόγο κι ἄρχισαν οἱ παταριές. Βοῦ-
ῖσαν τὰ βουνὰ ἕνα γύρω ἀπ' τὰ τουφέκια. Ρίχνουν οἱ Τουρ-
κοί, ρίχνουν κι οἱ κλέφτες. Βρισιές ἀπὸ δῶθε, βρισιές κι
ἀπὸ πέρα.

— Πάρτε τους! φώναξε κάποια στιγμή ὁ Κατσαντώνης.
"Ὁξω τὰ σπαθιά κι ἴσια ἀπάν. Πέρασαν τὸ ποτάμι. Ἐκο-
ψαν, ἔκοψαν Τούρκικα κεφάλια ἀπόστασαν κόβοντας.
Ἄπ' τοὺς 150 ἔφτὰ ἔμειναν. Τόσοι ἔφτασαν κάτω στὸν
Ἄμπλιανὸ ζωντανοί.

— Ἀφῆτε τους γιὰ μαρτυριά, εἶπε ὁ Κατσαντώνης. Νὰ
μολογᾶνε τὸ κλέφτικο γιαταγάνι.

Αὐτὰ μοῦ τᾶλεγε ὁ πεθερός μου, ποὺ ἦταν κοντὰ τὸν Κυ-
πριανό. Αὐτὰ τραβοῦσε ὁ κόσμος, κι αὐτὰ ἔκαναν ἐκεῖνοι
πῶφεραν τὸ Ρωμέικο».

— Ἀλήθεια, εἶπα, ράσο καὶ φουστανέλλα ἀδερφωμένα
δούλεψαν γιὰ τὴ λευτεριά μας, μπάρπα-Κώστα. Ἐχεις δίκιο
μὲ τὴν Τατάρνα καὶ μὲ τὸν Κυπριανό σου.

Μεγάλος πατριώτης ἦταν κείνος. Καὶ τὰ χαρτιὰ ποὺ διά-
βασα τὸ μαρτυρᾶνε καὶ σὺ μὲ τὸ μακαρίτη τὸν πεθερό σου
μοῦ τὸ βεβαιώνεις. Πολλὰ μοῦ εἶπες, εὐχαριστῶ, τᾶγραφα.
Ἔλα τώρα μαζί μου. Σένα θέλω νὰ μὲ πᾶς στὴ σηλιὰ τοῦ
Κατσαντώνη. Πᾶμε;

— Πᾶμε.

Πῆρα τὸν γεροντεριλῆ μαζί μου. Λέει, λέει καὶ γράφω
γράφω. Περνᾶμε στὸ Δοκίμι, στὰ Παλιοκατουνηιώτικα καλύ-
βια διαβυῖνουμε στράτες, στρατοῦλες, ρέματα, ρηματάκια,
ράχες, διασελάκια, σκίζουμε πουρναριάδες, ρεικιάδες, κουμα-
ριάδες, δεντριάδες· πίνουμε νερὸ σ' ἀμπλάκια, σὲ βρύσες,
σὲ βρυσοῦλες, σὲ ρηματάκια, σὲ λουῖτσες, σὲ λουτρονέρια, μὲ
τὸ κεντιστὸ τὸ τάσι τοῦ γερο-Καράβαντου. Λέει σὲ μένα,
λέει καὶ στοὺς διαβάτες ποὺ ρωτοῦν νὰ μάθουν τί θέλω καὶ
σεργιανᾶ αὐτὰ τὰ μέρη.—Γράφει τὰ τόπια, γράφει τί λέμε
ἔμεῖς οἱ χωριάτες νὰ τὰ βάλῃ στὰ βιβλία νὰ διαβάζουν τὰ
παιδιά μας, τὸν ἀκούω κάθε φορά, ἐνῶ ἐγὼ περπατῶντας
γράφω κι ὄλο γράφω. Τί καθαρὸ σὰν τὸ γάργαρο νερὸ τὸ
χωριάτικο μυαλό!

Καὶ φτάνουμε «στὸν Τούμπανο».

«—Στάσου τώρα ἔδῳ νὰ πιοῦμε στὸν ἄμπλα καὶ νὰ σοῦ πῶ κιόλας».

—Πῆς τὰ, μπάριμπα Κώστα, καὶ γράφω.

Ἐδῶ τὸ λένε στὸ Νάσιο. — (ἕνας ὁμορφος διασελάκης εἶναι δῶ πέρα κλειδὶ τῆς στρατῆς ποὺ κατεβαίνει ἀπ' τ' Ἄγραφα καὶ πάει στὴν Τατάρα. Σωστὸ ντερβένι, γιὰ πόλεμο ἀπ' τὴ φύση καμωμένο). — «Σύντροφος τ' Ἀντώνη ἦταν αὐτὸς ὁ Νάσιος. Πέρασε τὸν Ἄσπρο δῶθε μὲ τοὺς κλέφτες. Δῶ κεῖ, δῶ κεῖ νὰ τὸν μπλατσιάσουν οἱ Τοῦρκοι. Μπροστὰ αὐτὸς μὲ τὸ μπουλούκι του, κοντὰ τὰ Τουρκάκια. Ἦρθε καὶ τόπιασε. Ἐδῶ θὰ περάσουν, εἶπε. Ἄς δοῦμε ποιανοῦ μάννα θὰ κλάψη.

Δὲν πέρασε ὥρα, ξαγνάντησαν οἱ Τουρκαλάδες. Ἄρχισε ὁ πόλεμος. Πέφτουν οἱ σφαιρες σὰ βροχή. Οἱ κλέφτες ταμπουριασμένοι, τίποτα δὲν παθαίνουν. Οἱ Τοῦρκοι ποὺ προχωρᾶνε ὀρθοὶ πέφτουν σὰν τὰ στάχυα στὸ θέρο. Ἐνα Τουρκάκι, ἔξυπνος ἄνθρωπος, ρίχτηκε τὸν κατήφορο στὸ πλάι πῆρε τὴ λαγγαδιούλα αὐτεῖνη ποὺ βλέπεις, πετάχτηκε ἀπὸ πίσω ρίχνει ἀπ' τὶς πλάτες. Πρώτη τουφεκιά, κάτω ὁ Νάσιος. Ἄκουσαν οἱ ἄλλοι πίσω τους τουφέκια — μᾶς πῆραν, εἶπαν, ἀπ' τὶς πλάτες, ἔδωκαν τὸν ἀνήφορο. Βγῆκαν σὲ κείνη τὴ ραχοῦλα. Φώναξαν, ὄρὲ Νάσιο, ὄρὲ Νάσιο! Πουθενὰ ὁ Νάσιος.

Φώναξαν ἀκόμα δυνατώτερα.

—Τί φωνάζετε «Νάσιο» καὶ «Νάσιο», γκιαούρηδες, ἀπολογήθηκε ὁ Τουρκάκης ποὺ τὸν σωτήρησε, τὸν Νάσιο τὸν ἔχω στὸν Τούμπανο.

Τότε κατάλαβαν πὼς πάει ὁ καπετάνος.

Τὸν ἄφησαν στὸν Τούμπανο καὶ λέμε ἔμεῖς τώρα «στὸ Νάσιο».

Ἔτσι μοῦ τάλεε ὁ γερο-Καράβαντος τρώγοντας ψωμί καὶ ἐλιές κοντὰ στὸν ἄμπλάκη. Νά, ὑστερότερα ἄλλος χωριάτης παραπέρα μοῦ εἶπε πὼς ὁ Κατσαντώνης πολέμησε στὸν Τούμπανο μὲ ὄλο τ' ἄσκρι του. Πὼς ὁ Νάσιος φώναξε, ἄμα ξαγνάντησαν οἱ Τοῦρκοι: τί θέλετε, Τουρκαλάδες; —

Τὸν Κατσαντώνη! εἶπαν. — Ἐγὼ εἶμαι, εἶπε ὁ Νάσιος, καὶ ἔρριξαν καὶ τὸν βάρεσαν.

Ὁ Κατσαντώνης ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Νάσιου, τὸ βάλει στὸ σακκούλι, μὴν τὸ πάρουν οἱ Τοῦρκοι καὶ τὸ πᾶνε τ' Ἀλῆ πασᾶ πискέσι καὶ ἔφυγαν τὸν ἀνήφορο.

Ὅπως καὶ ἂν ἔγινε, ἂς τ' ἀφήσουμε. Τὸ βέβαιο εἶναι πὼς δῶ σὲ τοῦτο τὸ διασελάκι πολέμησαν οἱ Κατσαντωναῖοι μετὰ τοὺς Ἀληπασαλιῆδες καὶ ἀκόμα βεβαιότερο πὼς ἐδῶ σκοτώθηκε ὁ Νάσιος, ἀφοῦ ἄφησε τ' ὄνομά του ἀθάνατο καὶ τ' ἀκούει καθένας πού περνάει στὸν Τούμπανο.

Ἄφησα καὶ ἐγὼ τὸν «Τούμπανο», καὶ μαζί μὲ τὸ γερο-Καράβαντο πήγαμε στὸ Παλιοκάτουνο, νὰ ἐπισκεφτοῦμε τὴ σπηλιὰ πού ἔπιασαν τὸν Κατσαντώνη ἄρρωστο καὶ τὸν πήγαν στὰ Γιάννινα καὶ βασάνισε ὁ Ἀληπασᾶς αὐτὸν καὶ τὸ Γῶργο. Γυρίσαμε πῆγαμε στὸν Ἀϊ-Γιάννη, δῶθε μεριὰ τ' Ἀγραφιώτη ἄλλο κλεφτολήμερο τοῦ Κατσαντώνη καὶ ὕστερῶτερα τοῦ Καραϊσκάκη τὸ μοναστήρι πῶθρεφε τοὺς κλέφτες μέρα νύχτα καὶ θέρεινε τὸ δέντρο τῆς λευτεριᾶς. Κατεβήκαμε στὸ ποτάμι, ἀποχαιρέτησα τὸ γερο-λεβέντη Κώστα αὐτὸς πάει τὸν Αἰμιλιανὸ καὶ τὴν Τατάρνα καὶ ἐγὼ πέρασα τὸ Καρέλι καὶ ρίχτηκα τὸν ἀνήφορο. Εἶδα τοῦ Πουλιῦ τὴ βρύση καὶ τὸ Κεράσοβο.

Μὰ τί νὰ πρωτοπῶ ἀπ' ὅσα εἶδα καὶ ἄκουσα σὲ κεῖνα τὰ τόπια! Γι' αὐτὸ σταματάω ἐδῶ.

Πῆς πὼς ἀναψα κερὶ στὴ μνήμη τοῦ Κυπριανοῦ, τοῦ Κατσαντώνη καὶ τοῦ Νάσιου . . .

ΔΗΜ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ

